

***HOW PERIPHERAL IS THE CULTURE OF THE PERIPHERY? ON A DEBATE
ABOUT THE REGIONAL PRESS IN INTERWAR ROMANIA***

Anca Filipovici, Ph.D, Postdoctoral researcher, “Petru Maior” University of Tîrgu-Mureş

Abstract: Transylvania and Bukovina, former territories of the Austro-Hungarian Empire, went to major metamorphoses after the 1918 Union, with impact on their regional identity. By territorial integration within the new Romanian state, these provinces will gradually undergo a process of centralization on the political, administrative, institutional and cultural level. This would often lead to identity crisis and complexes expressed in the discourse of political leaders and especially among the cultural elite. Therefore, in the interwar decades, we can refer to the emergence of a provincial complex in response to the identity homogenization imposed by centralization. An important source for depicting the identity dilemmas of the province after the unification is the regional cultural press that flourished during the interwar period. Though, the present paper examines the reactions, perceptions and attitudes expressed by the central cultural press, through the voices of writers and intellectuals, towards the reviews from the two provinces, and especially towards the idea of cultural localism. The main question arising is that of how peripheral is the periphery cultural production and how the cultural relation between the province and the capital (Bucharest) contributes to the deepening of the center-periphery antagonism?

Keywords: interwar cultural press, regional identity, center-periphery binomial, centralization, unification.

Într-un volum dedicat unor personalități și reviste literare din prima jumătate a secolului XX din nordul Moldovei, scriitoarea Lucia Olaru Nenati vorbește despre localismul creator ca „șansa celor fără șanse”, constatând că „orice s-ar spune și oricâte exemple de obiectivitate a receptării critice fără prejudecăți s-ar oferi, istoria literară este totuși, istoria fenomenelor petrecute în metropole, celelalte fiind secundare, adiacente sau chiar inexistente în planul receptării, oricât de valoroase ar fi fost în sine”¹. Distanța geografică semnificativă față de capitala-centru nu a împiedicat totuși provincia să se manifeste pe plan cultural, iar promovarea localului și identificarea unor coordonate ale complexului periferiei se vor înregistra atât în presa românească, cât și în cea a minorităților (cu precădere cea de limbă maghiară sau germană). În principalele orașe din Bucovina și Transilvania periodicele ne-românești le surclasează pe cele ale etniei românești majoritare, iar tendințele publicistice se înscriu pe câteva coordonate: unele se adaptează noilor condiții și iau pulsul evenimentelor și al creației național-universale, altele deplâng vechea ordine și își exprimă nostalgia față de apartenența austro-ungară sau chiar propun variante de autonomie cosmopolită. Prezentul studiu se va concentra însă asupra condiției periferiei resimțite în presa regională de limbă română.

Localismul vizează promovarea localului în scopuri, până la urmă, integratoare, dar în provinciile alipite, acest fenomen a fost secondat uneori de ideea de regionalism cultural, de descentralizare care să confere un anumit grad de autonomie provinciei. Fenomenul survine, într-o anumită măsură, în mod firesc, după unificarea politică a provinciilor. În plan identitar,

¹ Lucia Olaru Nenati, *Arcade septentrionale. Reviste, personalități și grupări literar-culturale din Țara de Sus*, București, Edit. Academiei Române, 2007, p. 27.

impunerea unor valori centrale dominante vor modela coordonatele „sinelui” provinciei, imprimându-i o condiție a marginalității asumată parțial. Spectrul publicistic bucovinean interbelic va traversa astfel o criză de identitate generată de două imagini contradictorii: pe de o parte, provincia se percepe ca păstrătoare „orgolioasă” a spiritului românesc, în pofida contactului forțat cu o cultură austriacă – ce-i drept, nerenegată; pe de altă parte, complexul de superioritate se suprapune, paradoxal, cu resimțirea unui statut de inferioritate produs prin ignorarea Bucovinei de către forurile centrale.

Dacă *Homo Bucovinensis* este încă o fațetă a identității destul de contestată în istoriografie, în provincia vecină, *transilvanismul* va trezi pasiuni. Propus de literații minoritari ce percepeau Transilvania ca terenul omogen al caracterelor etnice eterogene, transilvanismul era respins de naționaliștii români ca un termen „gol, abstract și cosmopolit”, periculos prin caracterul supraregional, care ar fi pasibil de acceptare doar în măsura în care s-ar converti în românism². Pornind de la aceste clarificări, presa românească ardeleană își exprimă dezideratul unificării prin construirea unei culturi naționale, dar contestă modalitatea de punere în practică a strategiilor de către autoritățile centrale: metoda sistematică ar fi fost eclipsată de „desmățul cultural”, bugetul alocat propagandei culturale a fost redus dramatic în toate guvernările, iar ipoteza desființării instituțiilor culturale din provincie stârnește revolta³.

Izolarea provincială a canalizat energiile creatoare în jurul unor reviste sau grupări locale. În Bucovina, una dintre grupările literare reprezentative este cea din cadrul revistei *Junimea literară*. Editată încă din 1904 de Ion Nistor și George Tofan, publicația se înscria pe linia semănătorismului și promova cultura românească și trezirea conștiinței naționale. După unire, primul număr al revistei apărut în 1923 exprimă un nou deziderat: „Voim să fim organul de legătură sufletească și intelectuală între periferie și centru, străduindu-ne să răspândim aici cultura românească și să o îmbogățim cu producțiunile noastre literare”⁴. Aceeași linie ideologică o urma și *Glasul Bucovinei*, ziarul politic al grupării liberale, în paginile căreia își găseau loc și mostre de cultură locală.

În 1926, pe meleaguri sucevene, Leca Morariu și Bucur Orendovici vor pune bazele unei reviste de literatură și folclor – *Făt-Frumos* – la care vor colabora și scriitorii bucovineni ce semnav în *Junimea literară* sau *Glasul Bucovinei*. Programul revistei promova în special creația folclorică, înfierând „mistificarea” inerentă literaturii moderne – o literatură ce alimenta „cultul orgoliului”, „autoidolatrie” și „reclamagism”⁵.

Cu ecouri în epocă a fost și gruparea *Iconar*, născută în 1931, în cadrul cercului studentesc Arboroasa și în jurul revistei *Muguri* din Rădăuți. Iconarismul grupează tineri bucovineni educați în granițele statului național în spirit românesc: Mircea Streinul, Ion Roșca, Gheorghe Antonovici, George Drumur, Iulian Vesper, Traian Chelariu ș.a. Localismul creator transpus în această mișcare se definea ca „gotic moldovenesc” opus esteticii și modernismului de pe poziții etic-creștine. Programul mișcării este redactat abia în 1934 și promovează regionalismul și emanciparea Bucovinei față de editurile bucureștene, în acest sens înființându-se editura *Iconar*, iar un an mai târziu revista legionară cu același nume.

Mișcarea literară bucovineană este sprijinită și prin alte reviste apărute în micile centre urbane. Deși cele mai multe au avut caracter efemer, eforturile de publicare sunt mărturia frământărilor intelectuale dintr-o zonă cufundată în inerție: *Înmuguriri*, *Orion*, *Pana literară*, *Crainicul cetății* etc.

În Transilvania, peisajul literar este structurat în termeni asemănători: o ramură importantă a presei se cantonează în regionalismul cultural și preia fie ideea de localism, fie

² Grigore Popa, „Fenomenul românesc din Ardeal”, în *Pagini literare*, II, nr. 1, 195, p. 183-198.

³ Ion Dongorozi, „Iarși ofensiva culturală”, în *Provincia literară*, I, nr. 2, 1932, p. 6-7.

⁴ „Celălalt regionalism”, în *Junimea literară*, XIII, nr. 5-6, 1924, p. 6.

⁵ Leca Morariu, „Poliție literară!”, în *Făt-Frumos*, I, nr. 1, 1926, p. 1.

promovează o autonomizare a câmpului cultural. De cealaltă parte, o serie de redacții resping provincialismul și urmăresc afirmarea la scară europeană. Așadar, grupările ardelenesti de factură sămănătoristă nu sunt încă epuizate, și se manifestă în continuarea spiritului românismului de la revista *Luceafărul* (condusă de Octavian Goga), prin nou apărutele *Patria*, *Consânzeana*, iar mai târziu, în anii 30, prin redacția de la *România literară* (Aiud), *Țara Bârsei* (Brașov) sau *Provincia literară* (Sibiu). Fără a se erija în publicație de critică literară, *Consânzeana* se limita la publicarea de creație literară tradiționalistă. O luare de poziție față de valorile centrului se produce în 1927, când redactorul D. I. Cucu reiterează direcția tradiționalistă a revistei și acuză noua „literatură de formule” – și mai ales „dibuirile filosofice” ale lui Lucian Blaga – de literaturism⁶. În aceleași coordonate se înscrie și *Țara Bârsei* de la Brașov care mizează pe promovarea istoriei și culturii locale „sub semnul unui sămănătorism crepuscular”⁷: „regionalismul nostru nu va fi regionalismul zidurilor chinezești, regionalismul exclusivist, orbit de patriotism local”⁸. Acest model de regionalism se subsuma de fapt localismului creator integrator.

O influență de necontestat în promovarea valorilor locale a deținut-o Gruparea Intelectuală Thesis din Sibiu, condusă de Al. Dima⁹. Teoretizarea localismului creator s-a produs în cadrul *Buletinului* grupării (1932-1934), în colaborare cu revista *Provincia literară*. S-a statuat astfel că eforturile culturale se vor înscrie pe linia creației tradiționaliste – chiar dacă adesea se înregistrează abateri – accentuând, o dată în plus, relația antagonică dintre Bucureștiul modernist, decadent, marcat de „intelectualism despotice”¹⁰ și provincia păstrătoare de tradiție autentică, ce nu trebuie să fie doar consumatoare, ci și creatoare de cultură.

În istoria literaturii române se remarcă o altă inițiativă cu rezonanță demarată în provincie: în 1921, la Cluj, se întemeiază revista *Gândirea* de către tinerii scriitori Cezar Petrescu, Adrian Maniu, Gib I. Mihăiescu, Lucian Blaga. Avântul tineresc era rememorat mai târziu de Cezar Petrescu (ironic, un ne-ardelean) care își justifică demersul de creare a unei reviste în provincie: „...începători în migala scrisului, dezgustați de năravurile redacției bucureștene plecând spre o mesianică destinație”; se considera, alături de Mihăiescu, „pionierii acelei faimoase uniri spirituale rămasă și până azi deșartă formulă...”¹¹. Încă de la primele numere, *Gândirea* blamează noua literatură – „munți de maculatură” ce contribuie la „risipirea întunericului” – prin care centrul își desfășoară ofensiva culturală de românizare¹². În același demers de unificare sufletească, *Gândirea* se va remarca și prin apropierea de mediul scriitoricesc maghiar, prin publicarea unor referințe legate de creația maghiară. Clujul devenea astfel, pentru tinerii scriitori, un centru cultural alternativ, dar deprovincializarea redacției prin mutarea la București (1922) a împiedicat coagularea unei mișcări literare specific ardelenesti¹³. Ardealul a fost, din acest punct de vedere, cu un pas în fața Bucovinei¹⁴.

⁶ D. I. Cucu, „Literatură și literaturism”, în *Cosânzeana*, XI, nr. 6-7, 1927, p. 77-78.

⁷ Nae Antonescu (coord.), *Reviste românești de cultură din Transilvania interbelică*, vol. 1, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 455.

⁸ „Brazda noastră”, în *Țara Bârsei*, I, nr. 1, 1929, p. 3.

⁹ Al. Dima s-a manifestat – într-un soi de competiție cu ortodoxismul gândirist – ca promotor al specificului românesc tradiționalist și în cadrul revistei *Datina* de la Turnu Severin.

¹⁰ Gheorghe Manolache, *Resurecția localismului creator. O experiență spirituală în Mitteleuropa provinciilor literare*, Sibiu, Edit. Universității Lucian Blaga, 2006, p. 32.

¹¹ Cezar Petrescu, „Amintiri dintr-o viață moartă”, în *Gândirea*, XIV, nr. 10, 1935, p. 509.

¹² I. Darie, „Primejdioasa ofenzivă culturală”, în *Gândirea*, I, nr. 3, 1921, p. 41.

¹³ Nae Antonescu (coord.), *Reviste românești de cultură din Transilvania interbelică*, vol. 1, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 7.

¹⁴ Și din punct de vedere cantitativ, Transilvania depășește cu mult Bucovina în privința periodicelor interbelice. Conform unui dicționar de presă literară, în interbelic apar peste 100 de reviste literare în Transilvania, și doar peste 20 în Bucovina (cf. I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești. 1790-1990*, București, Edit. Fundației

Pârghia de lansare în provincie a fost direcționată cu succes înspre capitală, iar afirmarea culturală a implicat, în cele din urmă, contactul direct cu/dinspre centrul cultural al țării. Trebuie menționat însă că provinciile anilor 20 nu au trecut totuși examenul maturității literare. Transilvania, asemeni Bucovinei, nu a reușit crearea unui curent literar, ci a oferit culturii române cel mult individualități care și-au găsit afirmarea tot la centru.

Declicul are loc însă în deceniul patru. Mișcarea ce va iniția promovarea spiritului inovator în literatura română este cea coagulată la 1930, în cadrul revistei clujene *Darul Vremii*, de către V. Papilian și Ion Chinezu. Exprimându-și susținerea pentru literatura lui Lucian Blaga, revista milita pentru depășirea condiției marginale și integrarea într-o literatură națională modernă. Odată drumul deschis, alte publicații vor canaliza în anii 30 energiile literare transilvănene în afara granițelor semănătorist-regionaliste: *Abecedar* (Turda), *Gând românesc* (Cluj), *Pagini literare* (Turda), *Familia* (Oradea) cu colaboratori ce rămân încrîși în istoria literară a Transilvaniei: Emil Giurgiuca, Ion Chinezu, Pavel Dan, Ion Breazu, Lucian Blaga, Ion Agârbiceanu, C. Noica etc. *Gând românesc* declara răspicat încă din articolul programatic că refuză atât stagnarea în provincialism, cât și extrema renegării tradiției, fiind adeptul noii literaturi române¹⁵. Categoria revistelor care se fereșc de „stigmatul provincialismului” și se prezintă ca rampe universale de lansare a talentelor este așadar bine conturată. Este și cazul revistei *Hyperion* din Cluj (1932-1935) care statuează de la primul număr că „HYPERION nu e revistă provincială sau regională”¹⁶ sau al revistei *Abecedar* care respinge „regionalismul hotărnicit de ambiții individuale”¹⁷.

Alte publicații care au pus în valoare localul au fost *Cele Trei Crișuri* (Oradea), *Țara de Sus* (Stau Mare), *Salonul literar* (Arad), *Clipa*, *Progres și cultură* (Tîrgu Mureș), *Gazeta de Vest* (Oradea), *Tribuna* (Cluj) sau revista *Transilvania* a Asociației ASTRA. Amintim și revistele *Erdelyi Helikon* (Cluj) axată pe interferențe culturale româno-maghiare sau *Korunk* (Cluj), cu aceleași deziderate din perspectivă marxistă.

Cum a fost receptată de către centru efervescența revistelor regionale? Uneori, cu suficientă ostilitate. La începutul anilor 30, Nichifor Crainic reclama în *Cuvântul* lipsa activității culturale în Bucovina, dar și a unei literaturi a provinciei, în ciuda grupărilor culturale destul de prolifiche, precum *Iconarul*. În replică, bucovinenii au înfierat literatura decadentă a capitalei, accentuând asupra sobrietății ce caracterizează spiritul și creația moldovenească: „Adevărata literatură bucovineană va rămânea tot sobră, moldovenește de sobră, va disprețui surlele și își va urma drumul departe de tîmăile Capșei și de cele crăinicești”¹⁸. În aceeași perioadă, redactorii de la *Pagini literare* din Turda, deși sparseră deja barierele anonimatului, mărturisesc dificultatea de penetrare în publicistica românească: „Trecuți sub conspirația tăcerii, de către chiar aceia care erau obligați să ne semnaleze existența, și oarecum să se bucure de ea, prezentați ca un iperzel de mediocru și pueril fel de a înțelege lucrurile, de către unii, atacați stupid, cu o periculoasă viclenie, de către alții, iubiți și încurajați, compătimiți și ignorați...”¹⁹

Culturale Române, 1996). Disproporția între provincii privind producția culturală este relevantă și de o situație întocmită pentru anul 1928. Conform acesteia, din 1742 periodice tipărite în România aceluși an, 496 apar în București, 142 în Cluj, 72 în Timișoara, 66 în Cernăuți, 49 în Iași, iar restul de peste 900 de reviste în celelalte orașe. În Bucovina, doar Cernăuțiul publică mai mult de 10 periodice anual. Un alt aspect important este și acela că doar aproximativ 1/3 dintre publicațiile din marile orașe ale celor două provincii sunt publicate în limba română (cf. Gheorghe Adamescu, *Bibliografia României. Buletin trimestrial al publicațiilor din România și din alte țări relative la România în anul 1928*, vol. 1-4, București, Edit. Institutului de Literatură, 1928-1930).

¹⁵ Antonescu, *op. cit.*, p. 191.

¹⁶ „Lămuriri”, în *Hyperion. Litere și artă*, I, nr. 1, 1932, p. 16.

¹⁷ Grigore Popa, „Noul suflet al Ardealului”, în *Abecedar*, I, nr. 13-14, 1933, p. 6.

¹⁸ „Politică culturală. Bucureștii – Ierusalimul culturii. Nichifor Crainic - Hristos”, în *Glăsul Bucovinei*, XV, 3908, 1932.

¹⁹ Teodor Murășanu, „Cuvinte pentru flacăra sfântă”, în *Pagini literare*, II, nr. 1, 1935, p. 3.

Una dintre cele mai severe critici venea din partea lui Al. Phillipide care arunca anatema asupra tuturor revistelor din provincie, considerându-le o „penibilă mediocritate” ce urmăresc „proclamarea de celebrități suburbane și nivelarea literaturii după ifosele unui gust îndoielnic”. Tonul caustic îi vizează mai ales pe editorii acestor reviste – indivizi fără ocupație ce viețuiesc în „ritmul lent și tacticos al vieții de provincie”²⁰. Sub aceste acuze, *Provincia literară* din Sibiu devenea vocea apărării pentru toate publicațiile de profil din țară. Paul I. Papadopol consemna că există, într-adevăr, și reviste „de suburbie” care strică „gustul literar”, dar că generalizarea e „o condamnabilă eroare de optică”. Continuând argumentarea, Papadopol enumera reviste regionale „demne” – „o întregă floră de care va trebui să se țină socoteală, oridecâteori se va încerca o judecată completă și obiectivă”, așa cum va trebui să se țină cont și de atâtea publicații bucureștene cu „rol dăunător”²¹. Mai mult, Papadopol acuză tranșant că adversarii revistelor de provincie au fost de cele mai multe ori scriitorii din capitală, chiar și atunci când ei înșiși proveneau din provincie²². Că Bucureștiul deținea în mod eronat monopolul revistelor de calitate o arăta și C. D. Fortunescu, reproșând capitalei superficialitatea cu care abordează publicațiile locale. Provincialitatea, arată Fortunescu, nu ar trebui să fie determinată de locul apariției unei publicații, ci de calitatea conținutului. Imaginea periferiei dobândește astfel sens peiorativ, depășind desemnarea exclusivă a situații teritoriale și devenind marcă a inferiorității.

Reacții asemănătoare se înregistrează și în alte regiuni. Redacția revistei *Cuvinte literare* de la Iași provoacă la o anchetă – cel mai util instrument corespunzător nevoii de a primi confirmări – în care respondenții (Demostene Botez, Jean Hefter, Enric Furtună, Mihail Sadoveanu ș.a.) mărturisesc că debutul lor literar s-a produs în cadrul tinerelor reviste de provincie, încurajând astfel de inițiative actuale. Justificarea redacției pentru aflul revistelor de provincie se pliază pe același antagonism centru-periferie, în care condiția marginalității este ridicată la nivel de virtute: „... provincia nu cunoaște lichelismul ulițelor Bucureștilor; nu cunoaște capșismul; nu cunoaște comercialismul scrisului și nici literatură la comandă. Provincia a păstrat entuziasmul și idealismul visătorilor... suflete curate și sincere”²³.

Uneori însă, provincia păstrează distanța și își manifestă valoarea orgolios. Astfel, aprecieri ale revistelor din capitală au stârnit reacții în Cernăuți, la redacția *Junimii literare*. Un articol din *Ideea Europeană* (1924, nr. 1) remarcă pe un ton ironic: „Între revistele noastre bune trebuie pusă negreșit și *Junimea literară* dela Cernăuți. În ochii noștri ea are această mare însușire că fiind regională, înțelege să rămâie atare”. Replica bucovinenilor a fost una promptă: „Sântem încrezuți? Desigur! Pentru că avem temeiul!”²⁴.

Centrul nu se manifesta totuși unitar, unele reacții fiind mult mai echilibrate. C. Rădulescu-Motru făcea o serie de aprecieri la adresa revistelor din provincie, într-o scrisoare preluată de *Revista Moldovei* din Botoșani, adresată la 1922 unui director de publicație din Râmnicu-Vâlcea. De la bun început, se impunea o distincție între revistele-copii fidele ale celor din capitală ce nu conțin nimic din specificul zonei de apariție și revistele „puse în serviciul muncii locale și mândre de provincialismul lor”. În același timp, Rădulescu-Motru conștientiza că eforturile creatoare locale se datorează centralizării excesive ce a afectat și mișcările culturale, „ca și cum restul țării era locuit de o populație minoră la minte sau minoră la exercițiul cetățeniei, și care ar fi avut nevoie să se rumânizeze după un centru de cultură model”²⁵. O serie de aprecieri pozitive la adresa unor reviste regionale va face și Eugen Jebeleanu, remarcând seriozitatea și caracterul inovator pe care unele publicații le imprimă

²⁰ Al. Phillipide, „Reviste provinciale”, în *Adevărul literar și artistic*, IX, nr. 489, 1930, p. 12.

²¹ Paul I. Papadopol, „Revistele de provincie”, în *Provincia literară*, I, 1, 1932, p. 5

²² *Ibidem*, p. 4.

²³ Maur Săveanu, „Revistele provinciale”, în *Cuvinte literare*, II, nr. 10, 1930, p. 1-3.

²⁴ Leca Morariu, „Bătoșenie vieneză”, în *Junimea literară*, XIII, nr. 1-2, 1924, p. 67.

²⁵ Tiberiu Crudu, „Rostul unei reviste de provincie”, în *Revista Moldovei*, II, nr. 11-12, 1923, p. 51.

mișcării literare românești. În panoplia de reviste, Jebeleanu acordă atenție deosebită *Junimii literare* și „juventuții care sburdă în paginile publicației”, reținând numele tinerilor autori pe care îi așteaptă „la un descălecat, în Capitală”²⁶. Aprecieri elogioase erau aduse revistelor ardelenesti și de către Mircea Eliade, cu referire la *Gând românesc, Familia și Pagini literare* – pe care „le-am dori cât mai transilvane și mai puțin bucureștene”²⁷ sau de către Octav Șuluțiu, care remarca impresionanta calitate grafică a publicațiilor²⁸.

Atitudinea unor reviste de la centru varia uneori între extreme. Spre exemplu, *Adevărul literar și artistic* susținea la un moment dat menținerea caracterului regional al acestor reviste și contesta încercarea unora de a se transforma, după o vreme, în reviste de literatură generală, considerând că adevărata cultură românească se întemeiează pe explorarea caracterului fiecărei provincii²⁹. Cu altă ocazie însă, același ziar desconsidera revistele regionale care ar dobândi o anumită valoare doar atunci când s-ar fi bucurat de colaborarea scriitorilor consacrați³⁰.

În 1938, *Noua gazetă de Vest* din Oradea desfășoară o anchetă complexă, de-a lungul câtorva numere, pe tema „Provinciei în cadrul culturii române” la care participă nume sonore de pe scena culturală din capitală. Chestiunile dezbătute vizează, pe de o parte, exodul intelectualilor din provincie către capitală, iar pe de altă parte, rolul și activitatea grupărilor literare locale. Explorând mai departe acest subiect, respondenții au fost solicitați să își exprime punctul de vedere referitor la orientarea spre care ar trebui să se îndrepte publicistica locală, dar și asupra modului în care este receptată provincia în cultura română.

Profilul intelectualului din provincie se distinge cu claritate prin prisma opiniilor exprimate de respondenți, ca acel „cărțurar” originar dintr-o anumită regiune, format în școala locală, cu studii universitare în marile centre urbane și care, ulterior, întreține atmosfera culturală a locului de baștină sau, din contră, depune toate eforturile pentru a se afirma în capitală, eventual desprinzându-se complet de provincia care l-a format. De fapt, cele două opțiuni ale tânărului intelectual au constituit unul dintre subiectele dezbaterii din anchetă. Un singur respondent, scriitorul Camil Petrescu, ar încuraja exodul provincialilor către centru, nu înainte totuși de a locui, măcar câțiva ani, în provincie, căci dacă „în Capitală te informezi, în provincie te cultivi”³¹.

Celelalte voci, dimpotrivă, condamnă la unison tentația faimei pentru care intelectualii aleg calea exodului. Încercarea de afirmare prin pătrunderea în „mrejele” capitalei nu este receptată ca un semn de maturitate culturală. Din contră, abandonarea localului apare ca o „permanentă trădare” față de provincia pe care intelectualii „n-o mai doresc, n-o mai iubesc, n-o mai ajută” (Eugen Cialic). Un alt respondent, prof. Dan Smântânescu, accentuează faptul că provincia ar trebui să-și păstreze individualitatea, „atmosfera nepervertită”, „viața liniștită și meditativă” prielnică creației, și nu să preia modelul centrului. Misiunea realizării acestei directive aparține intelectualului provinciei a cărui „evadare spre Capitală denotă și o abdicare dela personalitatea omului care trebuie să învingă și să dinamizeze viața acolo unde nu este”³². Încremenirea provinciei pe care o deplânge intelectualitatea locală se datorează, deci, în parte, și lipsei de implicare a celor ce aleg calea renumelui dobândit în marile centre urbane. În sens contrar celor exprimate de Petrescu sunt și răspunsurile lui Constantin Noica, tânăr filosof afirmat în capitală, dar care își plămădea filosofia în liniștea muntoasă din Sinaia.

²⁶ Eugen Jebeleanu, „Revistele provinciale”, în *Mișcarea literară*, II, nr. 62, 1933.

²⁷ Mircea Eliade, Rubrica „...Și câteva puncte de vedere”, în *Criterion*, I, nr. 6-7, 1935, p. 6.

²⁸ Octav Șuluțiu, „Revistele provinciei ardelenesti”, în *Viața literară*, IX, nr. 156, 1934, p. 3.

²⁹ „Regionalism literar sau regionalism cultural?”, în *Adevărul literar și artistic*, IX, nr. 481, 1930, p. 7; „Viața Bucovinei”, în *Adevărul literar și artistic*, XII, nr. 647, 1933, p. 7.

³⁰ „Revistele de provincie”, în *Adevărul literar și artistic*, IX, nr. 494, 1930, p. 12.

³¹ În *Noua gazetă de Vest*, III, nr. 536, 1938, p. 2.

³² *Ibidem*, nr. 559, 1938, p. 2.

Îndrumarea sa pentru tinerii intelectuali ar viza părăsirea cât mai grabnică a capitalei – căreia, oricum, îi neagă mult aclamată atmosferă culturală – în aceasta constând, de fapt, maturitatea intelectuală³³. În aceeași tonalitate se exprimă și scriitorul bucovinean Mircea Streinul, un alt izolat, care înainte de a oferi vreo soluție exodului, neagă pretențiile capitalei de centru cultural, considerând că Bucovina sau Ardealul sunt „mai culturale și mai civilizate decât Bucureștiul”, iar orice incursiune în capitală s-ar face din rațiuni strict materiale³⁴. Argumentul „sărăciei crâncene” stă și la baza explicației oferite de tânărul poet Teodor Scarlat ce plasează în sarcina învățătorului inocularea valorilor autentice pentru tineret³⁵.

Blamarea este însoțită totuși de încercări de explicare a migrației spre centru, dar și de soluții concrete care să transforme provincia într-o alternativă viabilă pentru cei dedicați activității intelectuale. Dacă Mircea Eliade abordează cu optimism acest fenomen, menținându-și credința în viitoarea apariție a *omului nou* în care se vor transpune și intelectualii provinciei, și care se va elibera de dorința de parvenire și carieră, și va fi animat, în schimb, de dorința de „jertfă anonimă” și „eroism nerăsplătit”, pentru Smântânescu, soluția pare mult mai pragmatică și constă în canalizarea energiilor locale sub pavăza străjeriei, în scopul ridicării spirituale a populației prin conferințe și alte manifestări culturale³⁶. Poetul Ion Valerian conștientizează că lipsa instituțiilor culturale – teatru, biblioteci, universitate – determină exodul tinerilor, dar, consideră că „după ce au asimilat nectarul din florile îndepărtate”, aceștia ar trebui să se întoarcă la matcă³⁷. În opinia lui Eugen Cialîc, exodul se va stopa doar atunci când toate sectoarele vieții vor fi descentralizate, un prim pas în acest sens fiind mutarea universităților din marile orașe la periferii³⁸.

Firește, migrația provincialilor către capitală nu este generalizată, recunoscându-se activitatea unor intelectuali ce au pus bazele unor grupări culturale locale. În aceeași manieră sceptică, Camil Petrescu pune la îndoială necesitatea existenței unor astfel de grupări, dar, dacă totuși acestea ființează, scopul ar trebui să conștientizeze în promovarea de pe plan local a valorilor românești, în timp ce presa locală ar trebui să fie o frescă fidelă a zonei. Teodor Scarlat opinează mult mai tranșant: „Grupările culturale din provincie sunt inutile. [...] Cât mai multe biblioteci sătești, cât mai multe șezători de lectură și nici-o asociație *culturală* cu fete amozate și imberbi pretențioși”. Intelectualității provinciei dornice de afirmare, Scarlat îi opune culturalizarea redusă a masei țărănești spre care mințile luminate ar fi trebuit să își îndrepte toate eforturile. Pe un ton ironic, tânărul poetă Coca Farago desconsideră, la rândul său, orice merite grupărilor literare locale ce ar dăuna, de fapt, tineretului: „În majoritate, grupările culturale din provincie sunt utile numai din punct de vedere al trecerii timpului într-un chip mai mult sau mai puțin distins”³⁹.

Alții, deși susținători ai grupărilor locale, consideră că „în starea actuală ele sunt cercuri fără însemnătate în care mișună ambiția, intriga și spiritul regionalist rău înțeles” (Ion Valerian). Respondenții ce activează ei înșiși în provincie au promovat, prin răspunsurile lor, mișcările culturale locale. Cialîc identifică în astfel de grupări atât surse de creație, cât și forțe mobilizatoare pentru culturalizarea maselor, în timp ce presa locală este deocamdată „singurul fapt real de cultură al provinciei românești”. Și Eliade percepe provincia ca pe un „tărâm virgin” ce merită explorat de către scriitorii și gazetarii locului ce ar oferi astfel adevărate lecții de „realism al peisagiului natal”. În aceeași manieră se exprimă Mircea Streinul care,

³³ *Ibidem*, III, nr. 564, 1938, p. 2.

³⁴ *Ibidem*, III, nr. 545, 1938, p. 2.

³⁵ *Ibidem*, III, nr. 639, 1938, p. 2.

³⁶ *Ibidem*, III, nr. 559, 1938, p. 2.

³⁷ *Ibidem*, III, nr. 586, 1938, p. 6.

³⁸ *Ibidem*, III, nr. 539, 1938, p. 2.

³⁹ *Ibidem*, III, nr. 644, 1938, p. 2.

pornind de la exemplul grupării *Iconar*, consideră că grupările culturale locale sunt scene de afirmare a valorilor românești într-o manieră mult mai autentică.

Receptarea provinciei variază, de asemenea, de la un respondent la celălalt. Camil Petrescu evită exprimarea unui răspuns tranșant, sugerând ca soluție pentru progres o cheltuire mult mai rațională a finanțelor. Avocații provinciei, în schimb, percep localul ca „singurul loc, unde adevăratul cărturar își poate da întreaga măsură a valorii lui” (Eugen Cialic). În răspunsul său, Eliade atinge chestiunea sensibilă a complexului provinciei care ar trebui, în opinia sa, eliminat, căci „idealul de aspră spiritualitate creștină” poate fi trăit în orice spațiu românesc. Despre antagonismul centru-provincie notează și un anume Dr. I. G. care recunoaște în revistele regionale adevărate arme de luptă împotriva „acelei prese cotidiene și revistelor literare bucureștene și tot așa contra centralismului economico-politic de acolo, care cu atacuri îndrăznețe [...] caută să dărâme câte o formă de tradiție și cultură și de cuviință provincială”⁴⁰.

Cum era de așteptat, nu toate opiniile consonează în aprecierea provinciei ca factor de cultură. Câteva voci au negat orice merite grupărilor literare sau presei regionale ceea ce a stârnit reacții prompte, mai ales că ancheta s-a desfășurat tocmai în paginile unei publicații departe de faima capitalei. Surprinde obstinția cu care un învățător orădean devine avocat al provinciei – „biata cenușăreasă” – a cărei cauză o pledează contra Bucureștiului – „capitală inexistentă în cadrul culturii române”. Continuând argumentația pe același ton acid, învățătorul enumeră nume mari din literatura română provenite de la periferii, concluzionând că „provincia nu este în cadrul culturii române, ea, provincia este cultura românească în totalitatea sa”⁴¹.

Concluzionând la final de anchetă, inițiatorul ei, Costin I. Murgescu, glosează pe marginea condițiilor materiale ce îi determină, în special pe tinerii scriitori, să se îndrepte către capitală, dar și asupra conștiinței culturale insuficiente a regiunilor ce nu oferă un mediu prielnic creației⁴². Pe de altă parte, exodul tinerilor nu constituie semn al maturizării culturale, din contră, discrepanța dintre capitală și periferii denotă tocmai progresul cultural extrem de incipient la nivelul întregii țări, iar centralizarea excesivă face drumul spre modernizare mult mai anevoios.

Am adăuga că un alt factor care modelează caracterul periferic al producției culturale locale este interesul scăzut al publicului cititor. Din ponderea celor alfabetizați, doar un segment redus este interesat de activitatea culturală – de regulă populația școlară, dascălii și, în general, cei ce aparțin profesiilor intelectuale. Acest aspect este invocat și de redacția *Provinciei literare* de la Sibiu, care argumentează că lipsa unei activități culturale bogate în oraș nu se datorează doar implicării reduse a asociațiilor culturale, ci ține și de „viața dormitândă a cetățenilor, ca un vântișor înțepat, care nu-ți provoacă decât un scurt și trecător strănut”⁴³.

Dintr-o altă perspectivă, prin exploatarea localului și doar a localului, intelectualitatea s-a provincializat și mai mult, iar creația provincială este și astăzi, în mare parte, o necunoscută. Încremenirea în semănătorismul tradiționalist a împiedicat semnificativ modernizarea literaturii în plan estetic. Distanța geografică față de centru s-a dovedit destul de lungă, căci așa cum argumentează și Mihai Dinu Gheorghiu în reconstrucția mecanismului de promovare a grupării ieșene de la *Viața Românească* de la început de secol XX, bunurile culturale periferice au șanse reduse de recunoaștere. Iar atunci când ating succesul, inițiatorii

⁴⁰ *Ibidem*, III, nr. 669, 1938, p. 2.

⁴¹ *Ibidem*, III, nr. 653, 1938, p. 2.

⁴² *Ibidem*, III, nr. 707, 1938, p. 2.

⁴³ Paul Constant., Rubrica „Reviste”, în *Provincia literară*, I, nr. 6, 1993, p. 26.

---

părăsesc provincia optând pentru capitala la care se raportau odată în construirea unei identități în antiteză⁴⁴.

Aknowledgement:

The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development, as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.

---

⁴⁴ Mihai Dinu Gheorghiu, „Strategia critică a Vieții Românești”, în Al. Zub (ed.), *Cultură și societate. Studii privitoare la trecutul românesc*, București, Edit. Științifică, 1991, p. 334-335.